

# Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Σπουδές στον ελληνικό  
πολιτισμό

## Πτυχιακή Εργασία



Ρητορική και Ύφος στον Πλατωνικό Φαῖδρο

Ράπτη Αλεξάνδρα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια  
Δρ. Αθηνά Μπάζου

Απρίλιος 2023

# Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

*Σπουδές στον ελληνικό πολιτισμό*

## Πτυχιακή Εργασία

Ρητορική και Ύφος στον Πλατωνικό Φαῖδρο

Ράπτη Αλεξάνδρα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Δρ. Αθηνά Μπάζου

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στο Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό» από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Απρίλιος 2023



## Περίληψη

Ο *Φαίδρος* είναι ένα από τα σημαντικότερα έργα του Πλάτωνα και δομείται γύρω από έναν διάλογο ανάμεσα στον Σωκράτη και στον Φαίδρο. Στο έργο αυτό ο Πλάτωνας αναλύει το θέμα του έρωτα και της ρητορικής, εξετάζοντας τη σχέση τους και την επίδρασή τους στην ανθρώπινη ψυχή. Ο Πλάτωνας στο έργο αυτό χρησιμοποιεί απλό και κατανοητό ύφος, στο οποίο συνδυάζει τον σχεδόν ποιητικό λόγο με τη πεζή γλώσσα και την ανάλυση δυσνόητων φιλοσοφικών απόψεων. Σε αυτό το έργο βλέπουμε την προσπάθεια που καταβάλλει ο Πλάτωνας να επικοινωνήσει τις ιδέες του σε ένα ευρύτερο κοινό, το οποίο δεν είναι εξοικειωμένο με τη φιλοσοφία. Επιπλέον, χρησιμοποιεί τη διαλεκτική για να αναδείξει τις αντιθέσεις και τις αντιλήψεις της εποχής του αλλά και ως ένα εργαλείο αναζήτησης της αλήθειας. Παράλληλα, δημιουργεί και ένα κλίμα μυστηρίου μέσα από τη χρήση μεταφορών, εικόνων, συμβολισμών, μέσα από τις αναφορές στους θεούς και στους μύθους. Οι μύθοι χρησιμοποιούνται για να εξηγήσουν και να διασαφηνίσουν τις ιδέες που παρουσιάζονται στο έργο, τη φύση του έρωτα και της ρητορικής. Τέλος, ο Πλάτωνας στον *Φαίδρο* αναφέρεται στη ρητορική ως μία τέχνη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να πείσει και να επηρεάσει τους ακροατές. Ωστόσο, δια στόματος Σωκράτη εκφράζει την ανησυχία του για την κατάχρησή της και την επίδραση στην αλήθεια. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Πλάτωνα η ρητορική μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να πείσει τους ακροατές για κάτι που δεν είναι αληθές, και αυτό μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες για την ηθικοπνευματική διάπλαση της κοινωνίας. Η φιλοσοφία είναι η μόνη αξιόπιστη μέθοδος για να ανακαλύψουμε την αλήθεια.

## Summary

*Phaedrus* is one of the most important works of Plato and it is structured around a dialogue between Socrates and Phaedrus. In this dialogue, Plato deals with the issues of love and rhetoric, examining their in between relation and its effect on the human soul. Plato in this work, uses a simple and comprehensible diction in which he combines an almost poetical expression with prose in order to analyse deeper thoughts. We can see the effort he makes to communicate his ideas to a wider audience which is not familiar with philosophy. Furthermore, Plato uses dialectic to highlight the oppositions and the beliefs of his time, but also as a tool of seeking the truth. At the same time, he creates an atmosphere of mystery through the use of metaphors, visualization, symbolisms, references to gods and myths. The myths are used in order to explain and elaborate the ideas presented in the dialogue, the nature of love and rhetoric. Finally, Plato in *Phaedrus* is referring to rhetoric as an art that can be used to convince and influence the audience. However, through Socrates he is expressing his concern about the overuse abuse of rhetoric and its impact on the truth. More Specifically, according to Plato, rhetoric can be used to convince the audience about something that is not true? this may lead to serious consequences to the moral and intellectual shaping of society. Philosophy is the only reliable method of ascertaining the truth.

# Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Εισαγωγή.....	7
<b>1. Το Έργο .....</b>	<b>8</b>
1.1. Ο Διάλογος, Η Υπόθεση και τα Πρόσωπα.....	8
1.2. Θεματική Δομή και Σκοπός Συγγραφής του Έργου .....	10
<b>2. Πρώτο Μέρος του Διαλόγου .....</b>	<b>12</b>
2.1 Το Προοίμιο .....	12
2.2 Ο Λόγος του Λυσία.....	13
2.3 Ο Πρώτος Λόγος του Σωκράτη .....	15
2.4 Ο Δεύτερος Λόγος του Σωκράτη .....	17
<b>3. Το Δεύτερο Μέρος .....</b>	<b>19</b>
3.1 Η Αντιπαραβολή του Προφορικού με τον Γραπτό Λόγο.....	22
3.2 Ο Επίλογος του Έργου.....	24
<b>Επίλογος.....</b>	<b>25</b>
<b>Βιβλιογραφία.....</b>	<b>26</b>

## Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η ανάδειξη της Ρητορικής και της Υφολογίας του *Φαίδρου*, ίσως ενός από τα πιο δροσερά και λυρικά έργα του Πλάτωνα, εξαιτίας της θεματικής του, η οποία αφορά τον έρωτα. Ο Πλάτων επιλέγει τον απλό τρόπο της διαλογικής επικοινωνίας αλλά και την ένθεση αλληγοριών, μύθων, διδακτικών επιχειρημάτων, εικόνων, χιούμορ και χρήση ειρωνείας για να θίξει τα ζητήματα του έρωτα, της αναζήτησης της αλήθειας, τη σχέση της ρητορικής με τη φιλοσοφία και της σύγκρισης του προφορικού λόγου σε σχέση με τον γραπτό.

Η δομή του διαλόγου είναι σαφής, καθώς διαιρείται σε δύο διακριτά τμήματα. Το πρώτο μέρος με θέμα τον έρωτα, αποτελείται από το Προοίμιο, έναν λόγο του Λυσία και δύο λόγους του Σωκράτη με αυτό το αντικείμενο. Το δεύτερο μέρος με θέμα την τέχνη του λόγου, αναπτύσσεται γύρω από τις απόψεις του Πλάτωνα σχετικά με τη Διαλεκτική (Φιλοσοφική), Ρητορική που ήταν έργο της πλατωνικής Ακαδημίας και τη Σοφιστική Ρητορική, η οποία θεωρούσε πως επηρέαζε τις ψυχές της αττικής νεολαίας. Το δεύτερο μέρος έχει σχέση με τον *Γοργία*. Σε αυτό το σημείο ο Πλάτωνας υποστηρίζει πως μόνο η φιλοσοφία μπορεί να οδηγήσει στη βαθύτερη γνώση των πραγμάτων και για τον λόγο αυτό η ρητορική θα πρέπει να είναι συνυφασμένη με τη φιλοσοφική σκέψη και την αναζήτηση της αλήθειας. Στο μέρος αυτό παρατηρούνται (προφανώς εσκεμμένες) διαφορές στο ύφος, στη γλώσσα και τη ρητορική σε σχέση με το πρώτο τμήμα του διαλόγου.

Στο πρώτο μέρος θα ασχοληθούμε με το έργο, τη θεματική του, τα βασικά πρόσωπα και τη δομή του. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε το πρώτο μέρος του διαλόγου, το οποίο περιλαμβάνει το προοίμιο, τον πρώτο λόγο του Λυσία, και τους δύο λόγους του Σωκράτη. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας θα εξετάσουμε το δεύτερο μέρος του διαλόγου, το οποίο περιλαμβάνει την αντιπαραβολή του γραπτού με τον προφορικό λόγο και τον επίλογο του διαλόγου. Τέλος, θα κλείσουμε την εργασία με τα συμπεράσματα.

# Κεφάλαιο 1

## Το Έργο

### 1.1. Ο Διάλογος, Η υπόθεση και τα πρόσωπα

Ο Φαίδρος σύμφωνα με τους μελετητές βρίσκεται πιο κοντά στα έργα της ύστερης περιόδου του Πλάτωνα . Η συγγραφή του τοποθετείται γύρω στο 375-365 π.Χ (Taylor 1992: 249-250). Αποτελεί μία μετάβαση από τα έργα της πρώιμης συγγραφικής περιόδου ( *Ιππίας ο ελάττων, Λάχης, Χαρμίδης, Ίων, Πρωταγόρας, Ευθύφρων, Απολογία, Κρίτων*), και της μεσαίας ( *Γοργίας, Μένων, Λύσις, Μενέξενος, Ευθύδημος, Κρατύλος, Συμπόσιον, Φαίδων*), στα έργα που συνέγραψε πιο ώριμος ( *Πολιτεία, Παρμενίδης, Θεαίτητος, Φαίδρος*), ενώ στη συνέχεια ακολούθησαν τα έργα της γεροντικής ηλικίας ( *Σοφιστής, Πολιτικός, Τίμαιος, Κριτίας, Φίληβος, Νόμοι*). (Σκουτερόπουλος 2015 :10).

Ο διάλογος ξεκινά με τη συνάντηση του Φαίδρου και του Σωκράτη έξω από τα τείχη της πόλης. Ο Φαίδρος αναφέρει στον Σωκράτη έναν λόγο του Λυσία που τον εντυπωσίασε και ο Σωκράτης προτείνει στον Φαίδρο να τον συντροφεύσει στον περίπατό του προκειμένου να ακούσει και ο ίδιος αυτόν τον λόγο με θέμα τον έρωτα. Έπειτα από τις παρακλήσεις του Σωκράτη ο Φαίδρος πείθεται και διαβάζει το χειρόγραφο με τον λόγο του Λυσία που είχε στην κατοχή του. Ο διάλογος διαδραματίζεται στην πανέμορφη αττική ύπαιθρο, ένα ιερό, μυσταγωγικό περιβάλλον, κατάλληλο για ύμνηση του θεού Έρωτα, του κόσμου των Ιδεών και της πλατωνικής παιδείας. Είναι μεσημέρι και αποφασίζουν να πάνε έναν περίπατο για να βρουν ένα δροσερό μέρος. Αρχικά συναντιούνται μέσα στα τείχη, βλέπουν το Ολυμπείο και την οικία Μορύχου, στη συνέχεια αποφασίζουν να κάνουν έναν περίπατο έξω από τα τείχη προς τα Μέγαρα και ύστερα εκτρέπονται προς τον Ιλισσό, όπου πορεύονται δίπλα στο ποτάμι περνώντας από βωμούς και αγάλματα. Πρόκειται για ένα ειδυλλιακό περιβάλλον, κοντά στην πανέμορφη φύση, δίπλα στην πηγή Καλλιρρόη. Η συνομιλία διεξάγεται κάτω από τον ίσκιο ενός πλατανιού. Το μέρος είναι αρκετά δροσερό εξαιτίας των νερών του ποταμιού που τρέχουν δίπλα τους και φυσάει ένα ελαφρύ αεράκι που τους ανακουφίζει από τη



ζέστη του μεσημεριού. Από κάπου ακούγεται το τραγούδι των τζιτζικιών που συντροφεύει τη συζήτησή τους.

Ο χρόνος δράσης τοποθετείται περίπου στο 400 π.Χ. , όπου ο Φαίδρος είναι κοντά στα σαράντα και ο Σωκράτης είναι κοντά στα εξήντα έτη της ηλικίας τους. Ο Φαίδρος είναι παρών σε τρεις πλατωνικούς διαλόγους: στον *Φαίδρο*, στο *Συμπόσιο*, όπου είναι ο πρώτος που μιλά για τον έρωτα και ξεκινά τη συζήτηση και στον *Πρωταγόρα*, όπου συγκαταλέγεται μεταξύ των υποψηφίων ερωμένων, των νεαρών 17-20 ετών. Αν και δεν είναι πλέον νέος, ο Σωκράτης του μιλά λες και είναι παιδί (*ὦ παῖ, ὦ νεανία*) λόγω της αφέλειάς του και του ενθουσιασμού του για τη ρητορική, τη μυθολογία, για τις φιλοσοφικές συζητήσεις και τα συγγράμματα των σοφιστών. Ο Φαίδρος παρουσιάζεται ως ένας φιλομαθής πολίτης με δίψα για μόρφωση σε διάφορα πεδία, όπως φαίνεται από τη συναναστροφή του με τον γιατρό Ερυξίμαχο, τον Σωκράτη, τον Λυσία και άλλους επιστήμονες, σοφιστές και ρήτορες. Κυρίως όμως είναι ένας ένθερμος υποστηρικτής της ρητορικής, ένας πραγματικός θαυμαστής των λόγων, με εγκυκλοπαιδικές γνώσεις αλλά χωρίς αναπτυγμένη κριτική σκέψη. Η παρουσίαση αυτή του Φαίδρου δεν συνάδει με την ηλικία της ωριμότητας αλλά εξυπηρετεί τους σκοπούς του Πλάτωνα, ο οποίος χρειάζεται έναν συνομιλητή αρκούντως ανώριμο, ώστε να έχει πέσει στην παγίδα της ρητορικής (Taylor 1992: 250-251), αλλά έντιμο και ικανό να αναγνωρίζει την ανωτερότητα των λόγων του Σωκράτη. Στον συγκεκριμένο λόγο ο Φαίδρος δεν εμφανίζεται ως υποψήφιος ερωμένος του Σωκράτη ή του Λυσία, ο οποίος ήταν πολύ μεγάλος σε ηλικία, αλλά γενικότερα ως υποψήφιος εραστής. ( Συκουτρής 2021 :92).

Η μορφή του Σωκράτη διατρέχει όλο τον διάλογο. Παρουσιάζεται ως ένας ώριμος δάσκαλος, ακούραστος στο παιχνίδι της αναζήτησης της αλήθειας, εραστής των λόγων της φιλοσοφίας, με ανεξάντλητη διάθεση για συζητήσεις. Φαίνεται να αγαπά πραγματικά τους νέους (και την ψυχή και το σώμα τους) και καταβάλλει προσπάθεια να αποδείξει στον Φαίδρο ως οπαδό της νέας ρητορικής, πως η ρητορική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αναζήτηση της αλήθειας, δηλαδή με τη φιλοσοφική σκέψη. Υπερασπίζεται την πλατωνική παιδεία, που στηριζόταν στον έρωτα με την πλατωνική έννοια μεταξύ μαθητή και δασκάλου, εναντίον όσων της επιτίθενται (Λυσίας). Επιπλέον, παρουσιάζεται ειρωνικός, ειδικός στα ερωτικά και διακατέχεται από το δαιμόνιόν του.

Τέλος, το τρίτο πρόσωπο του διαλόγου, το οποίο δεν παρίσταται, υπάρχει όμως στο βάθος ως το αντίπαλον δέος του Σωκράτη, είναι ο Λυσίας, κορυφαίος ρήτορας και λογογράφος, ο οποίος παρουσιάζεται ως δάσκαλος της ρητορικής τέχνης στους νέους

έναντι αμοιβής. Η ακμή του Λυσία τοποθετείται μετά το 403 π.Χ και σίγουρα κατά τη στιγμή της παρουσίασης του διαλόγου είχε πεθάνει. Ο Λυσίας ήταν ένας δεινότατος τεχνίτης του λόγου και πλανευτής των ψυχών της νεολαίας, ο οποίος σύμφωνα με τον Πλάτωνα-Σωκράτη υποσχόταν ότι θα μεταδώσει την τέχνη του λόγου και θα καταστήσει τους νέους ικανούς να παίξουν ρόλο στην κοινωνική και πολιτική ζωή, άρα να αποκτήσουν δύναμη, εξουσία πάνω στους συμπολίτες τους. Δεν υπάρχουν αποδείξεις σχετικά με το αν ο λόγος που παρατίθεται στον διάλογο είναι όντως έργο του Λυσία ή αποτελεί- το πιθανότερο- μία μίμηση του ύφους του Λυσία από τον Πλάτωνα, πάντως σίγουρα προσιδιάζει στους λόγους του ( De Vries 1969:12-14).

## 1.2. Θεματική Δομή και Σκοπός Συγγραφής του Έργου

Τα θεματικά κέντρα του διαλόγου είναι τρία. Κυρίαρχο θέμα στον *Φαίδρο* είναι ο έρωτας αλλά δεν είναι το μοναδικό. Σημαντικό κομμάτι καταλαμβάνει και η ψυχή αλλά και η τέχνη του λόγου. Ο Έρωτας είναι η αφορμή για να αποκαλύψει ο Πλάτων πώς βλέπει την εκπαίδευση. Στο έργο αυτό παρουσιάζεται η καταδίκη της ρητορικής της εποχής του Πλάτωνα που υπόσχεται σε νέους ότι θα τους μάθει να πείθουν χωρίς να κατέχουν προηγουμένως την αλήθεια και την ουσία του θέματος.

Στην Αθήνα του 4<sup>ου</sup> αιώνα, η ρητορική θεωρούνταν το μέσο για την πολιτική και κοινωνική ανέλιξη, καθώς όλες οι σημαντικές αποφάσεις της πόλης λαμβάνονταν από την εκκλησία του δήμου, στην οποία είχαν δικαίωμα αγόρευσης όλοι οι αθηναίοι πολίτες, και η δικαιοσύνη όμως απονέμονταν από τα λαϊκά δικαστήρια, συνεπώς θα έπρεπε να είναι σε θέση ο πολίτης να αγορεύσει προκειμένου να υπερασπιστεί τη θέση του με στέρεα επιχειρήματα. Ο Πλάτωνας σε αυτόν τον διάλογο εισάγει την αληθινή, τη φιλοσοφική ρητορική (με ορισμό, μέθοδο και στόχο την αλήθεια) ως έργο της Πλατωνικής Ακαδημίας, του τεμένους διαλεκτικής. Αντιλαμβάνεται τη ρητορική ως «ψυχαγωγία». Περιγράφει τον κατάλληλο ρήτορα, ο οποίος θα πρέπει να αναλύει πρωτίστως τους χαρακτήρες στους οποίους απευθύνεται, ενώ παράλληλα πρέπει να είναι γνώστης των κανόνων άσκησης της τέχνης και έχει ως γνώμονα την αναζήτηση της αλήθειας. Σκοπός του Σωκράτη είναι να προκαλέσει έναν αγώνα λόγων μεταξύ του Λυσία, ακόμη και αν αυτός δεν είναι φυσικά παρών, και του ίδιου με κριτή τον Φαίδρο, ώστε να πείσει τον Φαίδρο να προσχωρήσει στις δικές του απόψεις. Προκειμένου να το επιτύχει αυτό, χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές χειραγώγησης. Παρατηρείται η σταδιακή

προσέλευση του Φαίδρου στις αντίθετες απόψεις, από τις αρχικές του και η τελική προσχώρησή του στις απόψεις του Σωκράτη.

Η δομή του διαλόγου είναι απλή και ευδιάκριτη. Τα βασικά μέρη του διαλόγου είναι δύο , αλλά η μετάβαση από στάδιο σε στάδιο γίνεται με μεγάλη τέχνη, είναι εξαιρετικά πολύπλοκη, και τόσο σύνθετη όσο και το σχέδιο του Σωκράτη, για να πείσει την ψυχή του Φαίδρου. Το πρώτο μέρος του διαλόγου έχει ως θέμα τον έρωτα (εκεί βρίσκεται και η περί ψυχής θεωρία). Αυτό το μέρος διαιρείται στο Προοίμιο, στον Λόγο του Λυσία και στους δύο λόγους του Σωκράτη που έπονται. Όλο το πρώτο μέρος σχετίζεται με το *Συμπόσιο*, στο οποίο το κεντρικό θέμα είναι και πάλι ο έρωτας. Το δεύτερο μέρος έχει ως θέμα την τέχνη του λόγου. Συγκεκριμένα ο Πλάτωνας αντιπαραθέτει τη Διαλεκτική/ Φιλοσοφική Ρητορική, που αποτελούσε έργο της πλατωνικής Ακαδημίας, εναντίον της Ρητορικής/ Σοφιστικής. Η αντιπαράθεση αυτή διεξαγόταν με έπαθλο τις ψυχές της αττικής νεολαίας. Το δεύτερο μέρος σχετίζεται με τον πλατωνικό διάλογο *Γοργία*, ο οποίος είναι αφιερωμένος στη ρητορική.

# Κεφάλαιο 2

## Πρώτο Μέρος του Διαλόγου

### 2.1. Το Προοίμιο (227a-230e)

Στο προοίμιο παρουσιάζεται η τυχαία συνάντηση του Φαίδρου με τον Σωκράτη, σε μία βόλτα έξω από τα τείχη της πόλης. Ο Φαίδρος ενθουσιασμένος αναφέρει στον Σωκράτη έναν λόγο του Λυσία περί έρωτος, τον οποίο είχε ακούσει από τον Λυσία το ίδιο πρωί. Ο Σωκράτης τότε, γνωστός για το φιλοπερίεργο πνεύμα του, προσφέρεται να συνοδεύσει τον Φαίδρο στον περίπατό του, έτσι ώστε να έχουν την ευκαιρία να συζητήσουν σχετικά με τον λόγο του Λυσία που τόσο μεγάλη εντύπωση έκανε στον Φαίδρο. Ο Φαίδρος, που σε αυτόν τον διάλογο αντιπροσωπεύει τον αθηναίο νέο που παρασύρεται από τη ρητορική, στην αρχή διστάζει να αναπαραγάγει τον λόγο του Λυσία, ισχυριζόμενος πως δεν τον θυμάται, ενώ στη συνέχεια ομολογεί πως δεν έχει την κατάλληλη πείρα και τις δεξιότητες να παρουσιάσει τον λόγο ενός κορυφαίου ρήτορα, όπως είναι ο Λυσίας. Ο Σωκράτης όμως του αναφέρει πως τον γνωρίζει πολύ καλά και ξέρει πως ο Φαίδρος έχει αντίγραφο του λόγου προκειμένου να τον μελετήσει.

Εν τω μεταξύ ο περίπατος τους έχει οδηγήσει σε ένα μαγευτικό τοπίο κοντά στον Ιλισό, δίπλα στην πηγή Καλλιρρόη (229b). Η συνομιλία διεξάγεται κάτω από ένα πλατάνι. Το τοπίο αυτό αποτελεί αφορμή για να διεξαχθεί μία συζήτηση σχετικά με τους μύθους και κατά πόσο υπάρχει κάποια αλήθεια σε αυτούς. Ο Σωκράτης θεωρεί πως δεχόμαστε τους παραδομένους μύθους ως μέρος της παράδοσης και δεν χρειάζεται καμία προσπάθεια εξήγησής τους. Σε αυτόν τον ειδυλλιακό τόπο ο Φαίδρος αποφασίζει να εκφωνήσει τον λόγο του Λυσία σχετικά με τον έρωτα. Το προοίμιο χαρακτηρίζεται από έντονη λυρική και παραστατικότητα, καθώς κυριαρχούν σε αυτό οι ειδυλλιακές οπτικές και οσφρητικές εικόνες της φύσης, όπως και η υποβλητική, μυστηριακή ατμόσφαιρα με τα αγάλματα των θεών, τις κόρες, που προσδίδουν μία ιερότητα στον χώρο (230b-c). Τα

παραπάνω εκφραστικά μέσα, συνθέτουν ένα σκηνικό που καθιστά το ύφος ζωντανό, άμεσο, παραστατικό και υποβλητικό. Το προοίμιο έρχεται σε αντίθεση με τον ψυχρό και διεστραμμένο λόγο του Λυσία που επρόκειτο να ακολουθήσει σε αυτό το μέρος που πλημμυρίζει από ομορφιά (Θεοδωρακόπουλος 2005 : 77).

## 2.2. Ο Λόγος του Λυσία (230e-234c)

Στην κλασσική Αθήνα ήταν συχνό το φαινόμενο του παιδεραστικού έρωτα, ειδικότερα ανάμεσα στις αριστοκρατικές οικογένειες, σύμφωνα με τον οποίο, ο ώριμος άνδρας (εραστής) λειτουργούσε ως πνευματικός οδηγός του νεαρού έφηβου αγοριού, (του ερωμένου). Ωστόσο, η ομοφυλοφιλία των κλασσικών χρόνων δεν γίνονταν αντιληπτή με τη σημερινή εκδοχή της, η σχέση ανάμεσα στον εραστή και τον ερωμένο είχε περισσότερο τη μορφή της πνευματικής πλήρωσης, και υπό το πρίσμα αυτό γίνονταν ανεκτές και οι σαρκικές επαφές (Σκουτερόπουλος 2015 :12-13). Ο Λυσίας μέσω του Φαίδρου στον λόγο του υποστηρίζει μία ανήθικη θέση, προκειμένου ίσως να πείσει τον νεαρό Φαίδρο να συνάψει σχέση μαζί του, αν και αποκρύπτει τις προθέσεις του και αφήνει μόνο κάποια υπονοούμενα (Θεοδωρακόπουλος 2005 : 80) - Μόνο σε δύο σημεία απευθύνεται στον Φαίδρο (233a4, 233b3).

Υποστηρίζει πως ο ερώμενος θα πρέπει να συνάπτει σχέση με κάποιον με τον οποίο δεν είναι ερωτευμένος ( μη εραστή) και όχι με κάποιον που επιθυμεί ( εραστή), διότι η συνθήκη αυτή έχει να του προσφέρει μόνο οφέλη. Συγκεκριμένα εκθέτει εννέα επιχειρήματα προκειμένου να αποδείξει τον ισχυρισμό του. Αρχικά αναφέρει πως ο εραστής μόλις τελειώσει το πάθος του για τον ερώμενο, θα μετανιώσει για όλα όσα προσέφερε απλόχερα υποκινούμενος από την επιθυμία. Επιπλέον, ο εραστής θα περιμένει ανταλλάγματα, ενώ ο μη εραστής δεν θα περιμένει καμία ανταπόδοση γιατί δεν θα έχει ως κίνητρο το πάθος. Τα συναισθήματα του εραστή κρατούν μόνο όσο παραμένει ερωτευμένος και εξαφανίζονται μόλις βρει καινούργιο ερώμενο. Επιπρόσθετα, αν ο νέος περιμένει να ερωτευτεί για να επιλέξει εραστή, οι επιλογές του θα είναι πολύ περιορισμένες και η γνώμη της κοινωνίας θα είναι αρνητική αν βρίσκεται με κάποιον εξαιτίας του πάθους του για εκείνον και όχι λόγω της φιλίας και του πνευματικού οφέλους που θα αποκομίσει. Ο εραστής εξαιτίας της κτητικότητας που εκδηλώνει εμποδίζει τον νέο από τις συναναστροφές με αξιόλογους άνδρες, φοβούμενος μήπως ο νέος ερωτευτεί κάποιον άλλο. Στον αντίποδα, ο μη εραστής επιδιώκει τις συναναστροφές

που θα αποβούν ωφέλιμες για τον νέο. Ο εραστής έλκεται μόνο από την εξωτερική εμφάνιση του νέου και για τον λόγο αυτό δεν είναι ειλικρινής, ενώ ο μη εραστής από την προσωπικότητα και τα ψυχικά χαρίσματα του νέου. Για τον λόγο αυτό είναι πιο σταθερός ο δεσμός μεταξύ τους. Τέλος, ο μη εραστής δεν ενδιαφέρεται να έχει συνεχώς τον νέο κοντά του, ούτε θα τον διαβάλλει αν χωρίσουν, αντίθετα θα φροντίσει να του δίνει σωστές συμβουλές και θα τους δένει για πάντα μία σταθερή φιλία. (Θεοδωρακόπουλος 2005: 80-83)

Βασικό θεματικό κέντρο του λόγου του Λυσία είναι ο ωφελμισμός και τα υλικά οφέλη που μπορεί να αποκομίσει ένας νέος από έναν μη εραστή. Ουσιαστικά, πρόκειται για την υπεράσπιση μίας ανήθικης θέσης, το γεγονός όμως της ηθικής και της αλήθειας δεν απασχολούσε τους σοφιστές κατά τον Πλάτωνα. Οι σοφιστές ενδιαφέρονταν μόνο για την πειθώ. Ο Λυσίας χρησιμοποιεί κυρίως τις αντιθέσεις (Θεοδωρακόπουλος 2005 : 84) ανάμεσα στα οφέλη που θα αποκομίσει ο ερώμενος από τον μη εραστή από τη μία πλευρά και τα αρνητικά που θα αποκομίσει αν συνάψει σχέση με τον εραστή από την άλλη πλευρά, προκειμένου να φανεί πως επιχειρεί να φωτίσει τις δύο πλευρές του θέματος με το οποίο καταπιάνεται, ενώ ουσιαστικά παρουσιάζει μόνο τα θετικά του μη εραστή αποσιωπώντας οτιδήποτε θετικό από την πλευρά του εραστή. Επιπλέον, ο Λυσίας παρουσιάζοντας τα επιχειρήματά του και από την πλευρά του εραστή και από την πλευρά του μη εραστή, επαναλαμβάνεται συνεχώς προκειμένου να δώσει έμφαση στο επαναλαμβανόμενο στοιχείο, (*«άν σοι βλάβην άν γενέσθαι , εικότως άν τούς ερώντας μάλλον αν φόβοιο»*,232c1-3), δηλαδή στα οφέλη που προκύπτουν από τη σχέση με τον μη εραστή, με αποτέλεσμα το ύφος του να γίνεται μονότονο. (Θεοδωρακόπουλος 2005 :84) Επιπρόσθετα, όπως διαπιστώνει στη συνέχεια ο Σωκράτης, δεν υπάρχει κάποια συνοχή στα λόγια του, τα οποία απλώς παρατίθενται. Το γεγονός αυτό, όπως επισημαίνει και ο Θεοδωρακόπουλος (Θεοδωρακόπουλος 2005 :84), επιτείνεται και με τη χρήση της παρατακτικής σύνταξης. (*«ούδέ οι διαπραξάμενοι[...] αλλά τοῖς ὁμοίως[...]ούδέ οἵτινες [...]ἀλλ'οἱ παυσαμένου[...]ἐπιδείξονται»*, 234b5). Ως προς το περιεχόμενο τα επιχειρήματα στερούνται βάθους, όμως ο Λυσίας επιτυγχάνει αυτό που επιδιώκει, δηλαδή να πείσει τον Φαίδρο ότι τον συμφέρει να συνάψει σχέση με τον πλεονέκτη μη εραστή.

Ο Λυσίας δόμησε έναν λόγο με ελάχιστα επαναλαμβανόμενα επιχειρήματα, που όμως κάθε φράση μπορεί να αφαιρεθεί από το σημείο που βρίσκεται και να τοποθετηθεί σε κάποιο διαφορετικό, χωρίς να αλλοιωθεί το νόημά της και κυρίως χωρίς να χάσει ο λόγος το νόημά του, στοχεύοντας στην πρόκληση της αποστροφής του νέου προς τον εραστή

(Θεοδωρακόπουλος 2005: 85). Ο λόγος του είναι γεμάτος ρητορικά τεχνάσματα και περίτεχνες εκφράσεις, χωρίς όμως στέρεα επιχειρήματα. Με τον τρόπο αυτό ο Πλάτωνας αποδεικνύει το πώς μπορεί η ρητορική να παρασύρει τους νέους και όχι μόνο, απλά με τη χρήση συγκεκριμένων τακτικών και χωρίς να ενδιαφέρεται για την ανεύρεση της αλήθειας.

### **2.3. Ο Πρώτος Λόγος του Σωκράτη (234c-237a)**

Ο Σωκράτης, αν και δηλώνει πως δεν συμφωνεί με την κεντρική ιδέα του λόγου του Λυσία, δηλώνει με πεποίθηση ότι μπορεί να την υποστηρίξει πολύ καλύτερα από τον ρήτορα και αυτοσχεδιάζει μπροστά στον Φαίδρο σε έναν λόγο στον οποίο επιχειρηματολογεί υπέρ της ίδιας θέσης, ότι δηλαδή είναι καλύτερα οι ερώμενοι να προσφέρουν τους εαυτούς τους σε ανθρώπους που δεν αγαπούν παρά σε ανθρώπους που αγαπούν. Αυτός είναι ο πρώτος λόγος του, που έχει ως κύριο σκοπό να αποδομήσει τον λόγο του Λυσία, δείχνοντας πόσο άτεχνος και δίχως συνοχή ήταν. Ο Σωκράτης ενώ ουσιαστικά υποστηρίζει ακριβώς την ίδια θέση με τον Λυσία, ότι δηλαδή ο μη εραστής είναι πιο ωφέλιμος για τον ερωμένο, από τον εραστή, διαφέρει στον τρόπο της έκθεσης των επιχειρημάτων, τα οποία διαιρεί σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με το κακό που προκαλεί ο εραστής στην ψυχή, στο κορμί, στα υλικά αγαθά και στη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσά τους. Μέσω της διαίρεσης επεξηγεί και περιγράφει τον έρωτα καταμερίζοντάς τον στα διάφορα βλαπτικά μέρη του προκειμένου να εμβαθύνει στο θέμα, τεκμηριώνοντας τη θέση του αναλύοντας την κάθε περίπτωση. Τα επιχειρήματα είναι έγκυρα γιατί ξεκινάει από έναν γενικό παραγωγικό συλλογισμό, προσπαθώντας να ορίσει (αρχικά ως επιθυμία της ηδονής) και στη συνέχεια να εξετάσει τι είναι ο έρωτας, σχετικά με το αν είναι προτιμότερος ο μη εραστής από τον εραστή (237b). Στη συνέχεια ο Σωκράτης εντάσσει με λογικό τρόπο και τον εραστή και τον μη εραστή στην κατηγορία των ανδρών που επιθυμούν τον νεαρό έφηβο για την εμφάνισή του, ακόμα και αν ο μη εραστής υποστηρίζει το αντίθετο. Έπειτα προσπαθεί με τρόπο που απορρέει λογικά από τις προκείμενες φράσεις να βρει ως προς τι διαφέρει ο εραστής από τον μη εραστή, καταλήγοντας πως η μοναδική διαφορά τους είναι πως ο μη εραστής έχει κακές προθέσεις, καθώς προσποιείται τον αδιάφορο ενώ τα κίνητρά του είναι εντελώς ιδιοτελή και σαρκικά (Θεοδωρακόπουλος 2005: 106-107). Επομένως τα επιχειρήματα διακρίνονται από συνοχή και οι προκείμενές τους καταλήγουν σε λογικά συμπεράσματα,



εφόσον ο Σωκράτης με αυτόν τον τρόπο κατέρριψε τα επιχειρήματα του Λυσία και έδειξε στον Φαίδρο τα πραγματικά κίνητρα του μη εραστή.

Ο Σωκράτης ξεκινά τον λόγο του βασιζόμενος στη θέση πως ο έρωτας είναι μία μορφή ασθένειας και προκαλεί πόνο και στα δύο μέρη. Προκειμένου να την αποδείξει δίνει έμφαση στη ζημία που προκαλεί ο έρωτας στην ψυχή του ερωμένου (χωρίς να αναφερθεί καθόλου στη ζημία που προκαλεί στον εραστή), αποσκοπώντας στη ρητορική τεχνική απονομής του επαίνου και του ψόγου ( Nightingale 1995 : 157). Εφόσον θέλει να αποδείξει πως ο έρωτας είναι βλαπτικός, αποφεύγει στον πρώτο λόγο του τον έπαινο και εστιάζει στον ψόγο.

Αρχικά, παραθέτει τον ορισμό των εξεταζόμενων εννοιών και στη συνέχεια τις διαιρεί σε διάφορα είδη. Μετά τον ορισμό του έρωτα ως επιθυμίας, διαιρεί την επιθυμία σε ακολασία και σωφροσύνη (237d), στη συνέχεια διαιρεί περαιτέρω την ακολασία στα τρία είδη της για να καταλήξει στον δεύτερο ορισμό του έρωτα ως επιθυμία για την απόλαυση της ομορφιάς ( 238c). Μάλιστα αυτή τη ροπή του ανθρώπου προς το κυνήγι των ηδονών, ο Σωκράτης την αποκαλεί ύβρη και ενισχύει τον ισχυρισμό του παραθέτοντας το παράδειγμα της λαϊμαργίας και της μέθης, αντιπαραβάλλοντάς τα με την απόλαυση της ομορφιάς που ξεπερνά τη λογική (238b-c). Η μέθοδος της διαίρεσης χρησιμοποιείται για να αποδείξει την αρχική του υπόθεση (236-b) προσδίδοντας εγκυρότητα στα επιχειρήματά του, καθώς απορρέουν λογικά οι προκείμενες και καταλήγουν σε εύλογα συμπεράσματα αλλά όχι ορθά, γιατί δεν είναι αληθή, εφόσον δεν στηρίζονται σε γενικά αποδεκτές αλήθειες. Ο Σωκράτης υποστηρίζει πως ο εραστής εξαιτίας του πάθους του έχει αρρωστήσει και αποζητά μόνο την υποταγή του νέου, προσπαθώντας να τον κρατά αμόρφωτο και απομονωμένο από συγγενείς και φίλους, κρατώντας τον μακριά από τη φιλοσοφία. Επίσης αναφέρει πως ο εραστής θα επιδιώκει να κρατά τον νέο μαλακό στο σώμα και χωρίς περιουσία για να εξαρτάται πλήρως από αυτόν και πως στη συνέχεια μόλις τον βαρεθεί, θα του γυρίσει την πλάτη. Τέλος, χρησιμοποιεί την παρομοίωση του εραστή με τον λύκο, προκειμένου να καταστήσει κατανοητά στον Φαίδρο τα καταστρεπτικά αποτελέσματα της σχέσης με έναν εραστή, καθώς έχουν ως κοινό όρο την αρπακτικότητα. Παρατηρούμε λοιπόν, πως τα επιχειρήματα του Σωκράτη δεν είναι αληθή γιατί τεχνηέντως αναφέρεται μόνο στην κατώτατη μορφή του έρωτα, την κοινή και ωμή παιδεραστία, αποκρύπτοντας την αγνή, πνευματική πλευρά του ( Θεοδωρακόπουλος 2005: 112-113). Ο Πλάτωνας προφανώς,



εφαρμόζει διάφορα τεχνάσματα της ρητορικής για να αποδείξει την ανωτερότητα του λόγου του Σωκράτη έναντι του Λυσία, χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα.

Ο Σωκράτης χαρακτηρίζει τον πρώτο του λόγο ως μύθο (237a, 241e), για να τονίσει πως όσα ανέφερε κινούνταν στη σφαίρα του φανταστικού και πως δεν ήταν αυτή η αλήθεια για τον έρωτα (Θεοδωρακόπουλος 2005: 113). Ο λόγος έχει αρκετά ποιητικά στοιχεία και το ύφος είναι λυρικό όπως φαίνεται και από την επίκληση στις μούσες (237a7-9 ) αλλά και στο σημείο όπου αναφέρει πως το μέρος είναι τόσο ειδυλλιακό, ( «*ἢ τε γὰρ πλάτανος... τοῦ τε ἄγνου*», 230b2-3) ώστε να εκφράζεται χρησιμοποιώντας διθυράμβους (Θεοδωρακόπουλος 2005 :110). Όμως όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια, ο Σωκράτης προσαρμόζει τον λόγο του ώστε να επηρεάσει θετικά τον Φαίδρο, ο οποίος είναι μεγάλος θαυμαστής των μουσών και της ποιητικής (259b5). Σκοπός του Σωκράτη είναι ο εντυπωσιασμός του Φαίδρου, προκειμένου να τον μυήσει σταδιακά στις αρχές της φιλοσοφίας. Σε αντίθεση με τον Λυσία δεν κρύβει τις προθέσεις του αλλά απευθύνεται σε δεύτερο πρόσωπο στον Φαίδρο, προσδίδοντας αμεσότητα και διαλογικό χαρακτήρα στο ύφος του κειμένου. Ο Σωκράτης δεν στοχεύει, όπως ο Λυσίας, στο να πείσει τον Φαίδρο να γίνει εραστής του, αλλά στο να του αποδείξει τις φθηνές προθέσεις του Λυσία. Ο Σωκράτης με τον πρώτο λόγο προετοίμασε τον νεαρό Φαίδρο για τις πλατωνικές ιδέες του δεύτερου μέρους.

## 2.4. Ο Δεύτερος Λόγος του Σωκράτη (244a-257b)

Ο μύθος καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του δεύτερου λόγου του Σωκράτη, ο οποίος ονομάζεται και «παλινωδία». Αφού ο Σωκράτης με τον πρώτο λόγο του κατατρόπωσε τον Λυσία σε αυτόν τον ιδιότυπο αγώνα λόγων με τον Λυσία απόντα και κέρδισε τον Φαίδρο, αναλαμβάνει τώρα να καθαρθεί απέναντι στον θεό Έρωτα, τον οποίο θεωρεί πως προσέβαλε. Ο δεύτερος λόγος λοιπόν, είναι ένας ύμνος στον Έρωτα και ξεκινά με τον μύθο της ψυχής γιατί η ψυχή συνδέεται άμεσα με τον Έρωτα. Σε αυτόν τον λόγο ο Σωκράτης ως ένας νέος Στησιχόρος προσπαθεί να εξιλεωθεί απέναντι στον θεό έρωτα, καθώς «ανέκτησε» και αυτός την όρασή του από την τύφλωση που προκλήθηκε ως τιμωρία στον προηγούμενο υβριστικό λόγο που εκφώνησε. Για τον λόγο αυτό ο δεύτερος λόγος σε αντίθεση με τον προηγούμενο, κλείνει όχι με επίκληση στις μούσες αλλά με επίκληση στον θεό Έρωτα. Ο Σωκράτης χρησιμοποιεί τον μύθο για να μυήσει τον Φαίδρο στο δυσνόητο περιεχόμενο της πλατωνικής ιδεολογίας. (Vegetti, M 2000 :167-168).

Ο δεύτερος λόγος του Σωκράτη είναι πολύ πιο εκτενής από τους δύο λόγους που προηγήθηκαν. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως πραγματεύεται πολύ υψηλότερα νοήματα. Σε αυτόν τον λόγο Σωκράτης μυεί τον Φαίδρο στον κόσμο των ιδεών. Στον μύθο της ψυχής αναφέρεται η αποδέσμευσή της από το σώμα, οι εννέα βίοι και η θεωρία της ανάμνησης. Η ψυχή αφού έχει αποχωριστεί από το σώμα μπορεί να θυμηθεί και με αυτόν τον τρόπο να κατανοήσει τον κόσμο τις Ιδέες. Ο έρωτας συνδέεται με την ψυχή στον ίδιο μύθο, καθώς της δίνει την απαραίτητη ώθηση για να τη βοηθήσει να φτάσει στον κόσμο των ιδεών (Vegetti, M 2000 :168-69), ( Κάλφας Ζωγραφίδης 2006: 123-126). Ο μύθος επικρατεί σχεδόν σε όλο τον δεύτερο λόγο, προσδίδοντας στο κείμενο ένα ζωντανό, παραστατικό αλλά και διδακτικό ύφος. Επιπλέον, ο Πλάτωνας προκειμένου να πείσει χρησιμοποιεί και επιχειρήματα με υποθετικούς-παραγωγικούς συλλογισμούς. Ο Σωκράτης ξεκινά με την ίδια με τον προηγούμενο λόγο του υπόθεση πως ο έρωτας είναι ένα είδος ασθένειας που σε οδηγεί στη μανία, αλλά αυτή τη φορά καταλήγει πως δεν έχει μόνο βλαπτικό χαρακτήρα αλλά και ωφέλιμο, γι' αυτό και κρίνει απαραίτητη την παράθεση ενός νέου ορισμού του έρωτα και τη διαίρεση της μανίας στα διάφορα είδη της. Τα συγκεκριμένα επιχειρήματα διέπονται από βαθιά φιλοσοφικά νοήματα. Ειδικότερα, διχοτομεί τη μανία σε θεϊκή και ανθρώπινη και στη συνέχεια διακρίνει περαιτέρω τη θεϊκή μανία σε μαντική, τελεστική, ποιητική και ερωτική (244b-245a ). Μέσα από αυτή τη διαίρεση προκύπτει ο δεύτερος ορισμός του έρωτα ως μανία για τη θέαση του ωραίου (249d-e). Στο τέλος του λόγου ο έρωτας διακρίνεται σε τρεις μορφές ανάλογα με το μέρος της ψυχής που υπερισχύει την εκάστοτε φορά ( 256a7-256e). Ο Σωκράτης χρησιμοποιεί και στον δεύτερο λόγο του τη διαίρεση αλλά καταλήγει σε διαφορετικό συμπέρασμα γιατί και οι αρχικές υποθέσεις ήταν διαφορετικές (Rosseti 1992 : 251).

Τα βαθύτερα φιλοσοφικά νοήματα που διατρέχουν ολόκληρο τον δεύτερο λόγο, κοσμούνται με μία ποιητικότητα και λυρικό ύφος σύμφωνα με την προτίμηση του Φαίδρου στην ποιητική τέχνη (257a4-6) αλλά και με τη φύση των ιδεών που πραγματεύεται ο Σωκράτης, το θέμα δηλαδή της ψυχής και του έρωτα (Rosseti 1992 :251). Στην παλινωδία συνδέεται η θεωρία της ανάμνησης και του κόσμου των ιδεών με τον μύθο της ψυχής και του έρωτα. Συγκεκριμένα, ο έρωτας είναι η ανάμνηση από την ψυχή της ιδέας του ωραίου, η οποία οδηγεί την ψυχή σε μία μέθεξη με το θείο. Ο Σωκράτης στην παλινωδία, πλέκει το εγκώμιο του έρωτα με τέτοιο τρόπο που δίνει

στον λόγο του τη μορφή ύμνου στον φιλοσοφικό έρωτα. Ο λόγος κερδίζει τον θαυμασμό του Φαίδρου και επισκιάζει τον λόγο του Λυσία (Nightingale 1995: σελ 157).

## Κεφάλαιο 3

### Το Δεύτερο Μέρος (257c-279c)

Ο Φαίδρος έπειτα από το άκουσμα της παλινωδίας, ενθουσιάζεται και αρχίζει να αναρωτιέται μήπως τελικά έχουν δίκιο αυτοί που κατηγορούν τον Λυσία ως λογογράφο. Ο Σωκράτης αφορμάται από το σχόλιο αυτό και αφού έχει ολοκληρωτικά κερδίσει την εμπιστοσύνη του Φαίδρου, ξεκινά έναν διάλογο σχετικά με την τέχνη του λόγου. Ο Σωκράτης ισχυρίζεται πως όλοι οι ρήτορες στοχεύουν με τους λόγους τους να κερδίζουν το ακροατήριο, γεγονός διόλου κατακριτέο αν οι λόγοι είναι γραμμένοι με τέχνη. Επειδή όμως όλοι αυτοί οι λόγοι στοχεύουν στο να πείσουν το κοινό και μάλιστα για σοβαρά ζητήματα που αφορούν τόσο την ιδιωτική όσο και τη δημόσια ζωή, σύμφωνα με τον Σωκράτη όσοι ασκούν την τέχνη του λόγου θα πρέπει να γνωρίζουν την αλήθεια, ακόμα και αυτοί που έχουν ως στόχο την εξαπάτηση (260e). Ακόμα και στην περίπτωση που κάποιος επιδιώκει την παραπλάνηση, θα πρέπει να γνωρίζει σε βάθος το θέμα που πραγματεύεται, έτσι ώστε να στρέψει την προσοχή του κοινού του στην κατεύθυνση που επιθυμεί.

Προκειμένου να γίνει πιο κατανοητός στον Φαίδρο ο Σωκράτης, του προτείνει να εξετάσουν τον λόγο του Λυσία. Ο Σωκράτης τότε αποδεικνύει πως ο λόγος του Λυσία είναι άτεχνος γιατί πραγματεύεται μία αφηρημένη έννοια, όπως είναι ο έρωτας, χωρίς προηγουμένως να έχει θέσει τον ορισμό της, να τον διαιρέσει στα είδη του, να εντοπίσει την ειδοποιό διαφορά σε σχέση με τις υπόλοιπες παρόμοιες έννοιες και στο τέλος να τον κατατάξει στο είδος στο οποίο ανήκει. Αυτή η παράλειψη είναι πολύ σημαντική γιατί ο έρωτας είναι μία δυσερμήνευτη έννοια, με πολλές προεκτάσεις και μπορεί πάρα πολύ εύκολα να προκαλέσει σύγχυση. Στο σημείο αυτό ο Σωκράτης αναφέρει τον δικό του πρώτο ορισμό (262c9-d1). Επιπλέον, αποδεικνύει ότι τα επιχειρήματα του Λυσία παρατίθενται άτεχνα, καθώς δεν ακολουθούν μία συγκεκριμένη συλλογιστική πορεία, αλλά κείνται άτακτα, χωρίς αρχή και τέλος, εφόσον μπορείς να αφαιρέσεις κάποιο από τη θέση του και να το τοποθετήσεις στη θέση κάποιου

άλλου και να μην αλλάξει τίποτα ως προς το νόημα. Στο σημείο αυτό ο Σωκράτης φέρνει ως παράδειγμα τους δικούς του λόγους, οι οποίοι διακρίνονται για τη συνοχή και τη σωστή δομή τους. Υπενθυμίζει ότι από τη στιγμή που αρχικά όρισε τον έρωτα ως μανία και στη συνέχεια χώρισε τη μανία στα είδη της σε θεϊκή και ανθρώπινη (266a), αφιέρωσε έναν λόγο για κάθε είδος μανίας, κατατάσσοντας τον έρωτα στο είδος της θεϊκής μανίας. Επιπρόσθετα, ο Σωκράτης με τη χρήση του μύθου κατάφερε με αλληγορικό τρόπο να μεταδώσει στον Φαίδρο τις αφηρημένες έννοιες του έρωτα, της ψυχής και του κόσμου των Ιδεών (Θεοδωρακόπουλος 2005: 88). Στο σημείο αυτό λοιπόν ο Σωκράτης αντιπαραβάλλει τη δική του μέθοδο, τη Διαλεκτική με τη μέθοδο του Λυσία, τη Ρητορική. Προκειμένου η μύηση του Φαίδρου με τη διαλεκτική να γίνει με ομαλό τρόπο, ο Σωκράτης χρησιμοποιεί για ακόμα μία φορά τον μύθο (259b-d). Στη συνέχεια φέρνει ως παράδειγμα τον γάιδαρο και το πόσο γελοίο είναι να ονομάζουν τον γάιδαρο άλογο γιατί αυτό πιστεύουν οι περισσότεροι (260c2). Στο σημείο αυτό υπάρχει μία υπαινικτική αναφορά στον λόγο του Λυσία και στο γεγονός πως υποστήριζε πως μόνο ο μη εραστής μόνο μπορεί να ωφελήσει τον νεαρό γιατί υποτίθεται πως δεν παρακινείται από το πάθος του για την ομορφιά του ερωμένου (234c3). Ο Φαίδρος στο σημείο αυτό αντιλαμβάνεται τις προθέσεις πίσω από τους λόγους και αρχίζει να αποκτά μία πιο αναπτυγμένη κριτική σκέψη.

Ο Σωκράτης προχωρά σε έναν νέο ορισμό της ρητορικής αυτή τη φορά, αναφέροντας πως η ρητορική είναι μία αγωγή της ψυχής με λόγους (261a8) αλλά χρησιμοποιείται και για να εξαπατήσει. Όμως ακόμα και στην περίπτωση αυτή θα πρέπει ο λογογράφος να γνωρίζει την αλήθεια και αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσα από την τριβή με τη φιλοσοφία. Επομένως ο σωστός λογογράφος θα πρέπει πρωτίστως να φιλοσοφεί (261a4-5). Ο Σωκράτης επιχειρεί να ορίσει τη ρητορική αναφέροντας τις τεχνικές που είναι γραμμένες στα εγχειρίδια και ονόματα φημισμένων ρητόρων και λογογράφων αλλά και διάφορα παραδείγματα από τον χώρο της ιατρικής και των τεχνών προκειμένου να γίνει πιο κατανοητός στον Φαίδρο, εφόσον ήταν θέματα που γνώριζε και ο ίδιος από την εμπειρία του (267a-d). Στην προσπάθειά του να ορίσει τη ρητορική, ο Σωκράτης αναφέρεται και στον Περικλή ο οποίος θεωρούνταν δεινός ρήτορας αλλά είχε προσλάβει και φιλοσοφική παιδεία. Στο σημείο αυτό αντιλαμβανόμαστε και τη διαφορά ανάμεσα στα δύο μέρη του διαλόγου, το πρώτο μέρος είναι διερευνητικό και συγκροτείται από τους τρεις λόγους, ενώ το δεύτερο μέρος είναι ένα είδος μαθήματος, σχετικά με την ορθή τέχνη του λόγου, και προκειμένου να το επιτύχει αυτό ο Σωκράτης παραθέτει διάφορα παραδείγματα κορυφαίων ρητόρων με φιλοσοφική κατάρτιση, αλλά και

φιλοσόφων όπως ο Αναξαγόρας που αναζητούσε το βάθος των διαφόρων εννοιών («*τοιούντω ὄντι Ἀναξαγόρα*» 270a4), ενώ προκειμένου να πείσει τον Φαίδρο σχετικά με τη χρησιμότητα της αναζήτησης της αλήθειας παραθέτει και τις μεθόδους έρευνας διαφόρων επιστημών όπως η ιατρική (270c6-7).

Συνεπώς, ο Σωκράτης ισχυρίζεται πως ο σωστός ρήτορας εκτός από τη φυσική κλίση και τη γνώση των τεχνικών θα πρέπει να γνωρίζει και την ουσία της ψυχής. Εφόσον οι λόγοι γράφονται με σκοπό να επηρεάσουν το ακροατήριο σχετικά με κάποιο ζήτημα, ο λογογράφος ή ρήτορας θα πρέπει να γνωρίζει σε βάθος πρωτίστως την ψυχή (271c7). Για να εξεταστεί όμως σε βάθος η ψυχή θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί η διαλεκτική μέθοδος, η οποία μέσω των τεχνικών της διαίρεσης και της συναγωγής θα μπορέσει να εξετάσει τα είδη και τις ενέργειες της ψυχής καθώς και τους παράγοντες που επιδρούν σε αυτή. Στο σημείο αυτό ο Σωκράτης αναφέρει πως ο λόγος αγγίζει διαφορετικά τον κάθε άνθρωπο ανάλογα με το μέρος της ψυχής που επικρατεί, δηλαδή ανάλογα με το αν επικρατεί το λογιστικό, το επιθυμητικό ή το θυμοειδές (256a-e). Εδώ διακρίνεται και ο λόγος αναφοράς και ανάλυσης της τριμερούς σύνθεσης της ψυχής στην παλινωδία (246a-d4), βλέπουμε πως όλα τα μέρη των λόγων του Σωκράτη χαρακτηρίζονται από νοηματική ενότητα. Ο συλλογισμός του Σωκράτη καταλήγει στο έγκυρο συμπέρασμα πως ο ρήτορας θα πρέπει να προσαρμόζει τους λόγους του ανάλογα με τα μέρη της ψυχής που επικρατούν στον κάθε άνθρωπο προκειμένου να τον πείσει, ανάλογα με την περίπτωση (271e-272a).

Ο Σωκράτης καταλήγει στο συμπέρασμα πως η ρητορική για να είναι ορθή δεν αρκούν μόνο τα τεχνάσματα των εκπροσώπων της, η φυσική κλίση του ρήτορα και η παρουσίαση των γεγονότων έτσι ώστε να φαίνονται αληθινά, αλλά θα πρέπει όποιος εξασκεί τη ρητορική να γνωρίζει και τη διαλεκτική μέθοδο και τη γνώση της ψυχής. Κλείνοντας το δεύτερο μέρος, ο Σωκράτης, αφού έχει προβάλλει τις ρητορικές θεωρίες των σοφιστών, προτείνει αντ' αυτού μία νέα τέχνη του λόγου που περικλείει τη διαλεκτική και την ψυχολογία (Harvey Yunis 2005: 102) και έχει καταφέρει να αναδείξει τη συμβολή της φιλοσοφίας στη ρητορική (257b6).

### 3.1 Η Αντιπαραβολή του Προφορικού με τον Γραπτό Λόγο

Το διαλογικό μέρος του *Φαίδρου* κλίνει με τη σύγκριση του προφορικού με τον γραπτό λόγο. Ο Σωκράτης στο σημείο αυτό παραθέτει έναν σχετικό με τον γραπτό λόγο αιγυπτιακό μύθο και καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο γραπτός λόγος δεν προσφέρει πραγματική γνώση αλλά μόνο γνώμη (275a5-6). Προκειμένου να υποστηρίξει τον ισχυρισμό του αυτόν, χρησιμοποιεί ως επιχείρημα το γεγονός πως τα γραπτά επιδέχονται διαφορετικές ερμηνείες, καθώς από τη στιγμή που ο συγγραφέας δεν μπορεί να δώσει περαιτέρω εξηγήσεις, επαφίεται η ερμηνεία τους στην εμπειρία και την προσωπικότητα του εκάστοτε αναγνώστη. Στο επιχείρημα αυτό χρησιμοποιεί την αντίθεση για να αντιπαραβάλει τον ζωντανό λόγο, ο οποίος δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνείας και για τον λόγο αυτό είναι ο μόνος λόγος που μπορεί να φτάσει στην αλήθεια. Με τη χρήση της αντίθεσης ο Σωκράτης φωτίζει ολόπλευρα και τις δύο έννοιες προκειμένου ο Φαίδρος να τις κατανοήσει σε βάθος και να σχηματίσει μία ολοκληρωμένη άποψη σχετικά με τα προτερήματα του προφορικού έναντι του γραπτού λόγου. Παράλληλα η αντίθεση χαρίζει δύναμη και εκφραστικό πλούτο στη γλώσσα.

Στη συνέχεια ο Σωκράτης υποστηρίζει πως ο γραπτός λόγος χρησιμεύει ως εργαλείο απομνημόνευσης, είναι ένα παιχνίδι ψυχαγωγίας με το οποίο οι συγγραφείς πειραματίζονται και δοκιμάζουν τις δυνατότητές τους. Στο σημείο αυτό παρομοιάζει τους γραπτούς λόγους με φυτά που σπέρνονται στους κήπους προς τιμήν του Άδωνη και ανθίζουν σε οκτώ μέρες αλλά μαραίνονται πολύ σύντομα (276b-277a). Με τη χρήση της παρομοίωσης ο Σωκράτης παρομοιάζει κάτι συγκεκριμένο και γνωστό από την κοινή εμπειρία όπως είναι τα λουλούδια που μαραίνονται σύντομα, με κάτι αφηρημένο και δυσνόητο όπως είναι η εφήμερη χρησιμότητα του γραπτού λόγου, για να γίνει πιο κατανοητή η έννοια αυτή στον Φαίδρο. Επιπλέον, με τη χρήση της παρομοίωσης ο Σωκράτης σπάει τη μονοτονία στο ύφος και μεταφέρει με παραστατικό τρόπο τις απόψεις του. Κλείνει τον συλλογισμό του αναφέροντας πως ο προφορικός λόγος είναι ένας λόγος που πηγάζει κατευθείαν από την ψυχή και για τον λόγο αυτό ενσταλάζεται κατευθείαν στις ανθρώπινες ψυχές. Ειδικότερα χρησιμοποιεί τη μεταφορά αναφέροντας πως οι λόγοι μοιάζουν με καρπούς που φυτρώνουν στις ψυχές των ανθρώπων (276a1-3). Η ρητορική λοιπόν, όπως και τα λουλούδια στους κήπους του Άδωνη, είναι μία σπορά στους κήπους των γραμμάτων (276d1) και η αξία τους είναι μηδαμινή γιατί όπως και τα συγκεκριμένα φυτά, δεν αποδίδει καλούς καρπούς και φθίνει εύκολα. Στον αντίποδα βρίσκεται ο προφορικός λόγος του φιλόσοφου που επιδιώκει μέσω της διαλεκτικής να

βρει την κατάλληλη ψυχή για να εμφυτέψει μέσα της την αλήθεια. Ο προφορικός λόγος καλλιεργείται σε πρόσφορο έδαφος, όπως ο γεωργός που με κόπο και φροντίδα σπέρνει και περιμένει να περάσει ο καιρός για να δρέψει τους καρπούς του μόχθου του (276e-277a). Ο Σωκράτης με τη χρήση των σχημάτων λόγου όπως είναι οι πολλές παρομοιώσεις και αντιθέσεις που χρησιμοποιεί («είς Ἀδώνιδος κήπους[...]τέλος λαβόντα;», 276b), τη μεταφορική χρήση της γλώσσας (« Ὅς μετ' ἐπιστήμης γράφεται ἐν τῇ τοῦ μανθάνοντος ψυχῇ», 276a5-6) αλλά και τη χρήση των εικόνων ( η εικόνα των λουλουδιών που μαραίνονται), προσδίδει ζωηρότητα και λυρικότητα στο ύφος.

Ο φιλόσοφος με τη χρήση της διαλεκτικής μεθόδου οδηγεί τον συνομιλητή του στην αλήθεια, καθώς από κοινού διεξάγουν την έρευνα, διδάσκοντας όχι μόνο την πραγματική γνώση αλλά και τα εργαλεία που πρέπει να χρησιμοποιήσει για να την αποκτήσει. Ο φιλόσοφος επομένως γνωρίζοντας τον σωστό τρόπο μετάδοσης της αλήθειας, δεν επιδιώκει, όπως ο ρήτορας, να πείσει το ακροατήριο του, αλλά να διδάξει και αυτό σύμφωνα με τον Πλάτωνα μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από τη διαλεκτική και όχι από τον γραπτό λόγο, που γράφεται για παιχνίδι και είναι γνωστό πως δεν υπάρχει μέσα σε αυτόν καμία σπουδαιότητα (278a2-3).

## 3.2. Ο Επίλογος του Έργου (278b-279c)

Η συζήτηση που προηγήθηκε στο δεύτερο μέρος καταλήγει στον επίλογο σε δύο ορισμούς, του φιλοσόφου και του ρήτορα-λογογράφου. Ως φιλόσοφος ορίζεται αυτός



που έχει θέσει ως στόχο ζωής την αναζήτηση της αλήθειας και δεν δίνει βαρύτητα στα γραπτά παρά μόνο στο μέτρο που αυτά θα οδηγούν στην πραγματική γνώση, την οποία ο ίδιος θα είναι σε θέση να την υποστηρίξει αν δεχτεί έλεγχο. Αντίθετα ο λογογράφος δεν έχει να προσθέσει τίποτα περισσότερο από αυτά που έγραψε, καθώς τα γραπτά του αποτελούν μία μορφή άσκησης και γράφτηκαν από έναν ποιητή, λογογράφο η νομογράφο (278c-e). Με την χρήση των ορισμών αναλύονται σε βάθος οι πτυχές των υπό εξέταση εννοιών προκειμένου να αποφεύγεται η μεταξύ τους σύγχυση και να γίνονται αυτές πιο κατανοητές. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως ο Πλάτωνας δεν αποκλείει την ενασχόληση του φιλόσοφου με τον γραπτό λόγο αλλά επιδιώκει να τονίσει την ανάγκη για κριτικό έλεγχο της γραφής και αναβάθμισή της.

Ο διάλογος τελειώνει με την προτροπή του Σωκράτη στον Φαίδρο, να μεταφέρει τη συζήτησή τους στον Λυσία, ενώ ο Σωκράτης θα συμβουλεύσει τον Ισοκράτη να εγκαταλείψει τη ρητορική και να ασχοληθεί με τη φιλοσοφία. Η αναφορά στον Ισοκράτη (279a-b ) αποκαλύπτει την κριτική και ίσως αποδοκιμαστική στάση του απέναντι στον Ισοκράτη, παρά το γεγονός ότι του αναγνωρίζει φυσικές ικανότητες ( De Vries 1969: 54), αλλά παράλληλα αποκαλύπτει την πεποίθηση του Πλάτωνα πως οι ρήτορες μπορούν να παράγουν αξιόλογο έργο αν ασχοληθούν με τη φιλοσοφία. Ο διάλογος είχε φτάσει στο τέλος του και καθώς είχε φύγει η ζέστη του μεσημεριού, οι δύο φίλοι προσεύχονται στον Πάνα να αποκτήσουν ψυχική πληρότητα και σοφία και στην συνέχεια αποχωρούν για την πόλη.

## Επίλογος

Ο *Φαίδρος* του Πλάτωνα αποτελεί ένα μοναδικό δείγμα γραφής του φιλοσόφου, το οποίο συνδυάζει το ρητορικό ύφος με το ποιητικό, τον μύθο, με τα βαθύτερα φιλοσοφικά



νοήματα. Στον *Φαίδρο* ο Πλάτωνας προκειμένου να επικοινωνήσει τις σκέψεις του με ένα ευρύτερο και όχι ιδιαίτερα εξοικειωμένο με τη φιλοσοφία κοινό, επιστρατεύει πλήθος τεχνικών. Χρησιμοποιεί διάφορα ρητορικά σχήματα (αντιθέσεις, μεταφορικές εκφράσεις, αναλογίες, έπαινο και ψόγο) και τεχνικές πειθούς (επίκληση στη λογική με επιχειρήματα και τεκμήρια), τη θεατρικότητα του διαλόγου, διάφορα σχήματα λόγου (παρομοιώσεις, αντιθέσεις, επαναλήψεις, μεταφορές) εικόνες ( «έοικέτω δὴ συμφύτω...μέμεικται», 246a6-b1) και περιγραφές («ἡμῶν ὁ ἄρχων...έναντίος», 246b1-3) που προσδίδουν στο ύφος μία λυρικότητα, μύθους και λογοτεχνικές τεχνικές που εξυπηρετούν την ανάδειξη του περιεχομένου των Ιδεών. Το ύφος του είναι απλό και κατανοητό, αλλά παράλληλα βαθύ και συναισθηματικό. Υπό αυτό το πρίσμα μορφή, δομή και ύφος είναι τέλεια εναρμονισμένα με το περιεχόμενο των φιλοσοφικών εννοιών που απαντούν στο κείμενο. Ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί έναν περίτεχνο λόγο που αποτελείται από πολλά στρώματα και επίπεδα, έναν λόγο πλούσιο σε λεπτομέρειες, περιγραφικό, συνδυάζοντας τη φιλοσοφία με την ποίηση και τη λογοτεχνία για να πραγματευτεί τον έρωτα και τη ρητορική.

## Βιβλιογραφία.

Θεοδωρακόπουλος, Ι. Ν., (2005). *Πλάτωνος Φαίδρος*. Αθήνα: Εστία.

Κάλφας, Β., Ζωγραφίδης, Γ. (2006). *Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.

Nightingale, A.W. (1995). *Genres in dialogue, Plato and the construct of philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rosseti, L. (1992). *Underestanding the Phaedrus. Proceedings of the II Symposium Platonicum*. Sankt Augustin: Academia Verlag.

Συκουτρής, Ι. (2021). *Πλάτωνος Συμπόσιον, κείμενο- μετάφραση-ερμηνεία*. Αθήνα :Κάκτος.

Σκουτερόπουλος, Ν. Μ. (2015). *Πλάτων, Φαίδρος, Εισαγωγή- Μετάφραση- Σημειώσεις*. Αθήνα: Πόλις.

Taylor, A.E. (1992). *Πλάτων Ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφρ. Ι. Αρζόγλου. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Vegetti, M. (2000). *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας*, μτφρ. Γ. Α. Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Τραυλός.

De Vries, G. J. (1969). *A commentary on the Phaedrus of Plato*. Amsterdam: Adolf Hakkert Publications.

Harvey, Y. *Eros in Plato's " Phaedrus" and the Shape of Greek Rhetoric*. Spring-Summer(2005). Source: Arion: A Journal of Humanities and the Classics. Third Series, Vol. 13, No. 1, pp. 101-126. Trustees Of Boston University. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/29737247>.